CONTEXTE LEGATE ŞI NELEGATE DIN PUNCTUL DE VEDERE STILISTIC

DE

ACAD. T. VIANU

Analiza stilistică aplicată asupra unor texte literare are de-a face nu numai cu unităţi sintactice relativ simple, cu propoziţii şi fraze, singurele pe care le studiază gramatica, dar şi cu legături mai mult sau mai puţin întinse de propoziţii şi fraze, cu contexte, pe care gramatica le lasă de obicei în afară de preocupările ei. Studiul lingvistic al contextelor este deci în măsură să pună în lumină fapte sintactice mai puţin observate. În cele ce urmează, vom analiza cîteva din aceste fapte, considerîndu-le ca pe nişte procedee ale artei literare, adică drept mijloace de a exprima atitudinile scriitorilor faţă de obiectul comunicării lor.

Un prim tip de contexte este acel în care vorbitorul sau scriitorul exprimă legăturile logice dintre frazele sale. Dau un exemplu de context astfel legat, spicuit în M. Kogălniceanu:

> *Proiectul de lege al Comisiunii Centrale este votat de opt membri, căci ceilalţi opt membri ori au votat contra luării în consideraţiune a lucrării comitetului, ori au fost absenţi. Aşadar, o legiuire, de o asemenea mare importanţă, nu a fost votată decît de jumătate din corpul legislativ de la Focşani. Această majoritate deşi a votat, însă n-a văzut, însă n-a revăzut nici una din legile actuale. Ba ce este mai curios, moldovenii n-au cunoscut nimic din legea Ţării Româneşti, şi muntenii n-au cunoscut nimic din legile Moldovei ; şi cu toate acestea, şi unii şi alţii au făcut o lege rurală, unică pentru ambele principate, lege rurală, care astăzi, domnilor, vi se înfăţişează ca rezultatul acelei reviziuni cerute de convenţiune şi ţintitoare de a îmbunătăţi soarta a trei milioane de romîni.*

Contextul este împrumutat discursului pronunţat de Kogălniceanu, în Camera deputaţilor, la 25 mai 1862, despre *Îmbunătăţirea soartei ţăranilor*. Autorul lui este un orator, cineva care susţine o cauză, vrea să dovedească ceva:

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

netemeinicia și injustiția proiectului de lege votat cu doisprezece ani mai înainte de Comisiunea centrală de la Focșani. În acest scop, el grupează argumentele capabile să dovedească teza sa, făcîndu-le să se urmeze într-o ordine menită să ducă la o concluzie constrîngătoare prin evidența ei logică. Frazele acestui context se leagă deci prin conjuncții sau locuțiuni adverbiale și conjuncționale: *așadar*, *ba ce este mai curios*, *cu toate acestea*. Ideile exprimate în diferitele unități sintactice care alcătuiesc contextul stau în legături conclusive sau adversative. Oratorul arată, după enunțarea unei stări de fapt în prima frază, concluzia care se impune în fraza următoare, introdusă prin *așadar*. Această concluzie indică de fapt și un raport de opoziție, oratorul vrînd să spună că, deși proiectul de lege votat de Comisiunea centrală are o mare însemnătate, el n-a fost votat decît de jumătate din membrii Comisiunii. Expresia acestei opoziții se intensifică în frazele următoare, introduse prin locuțiunile adversative *ba ce este mai curios* și *cu toate acestea*. Proiectul de lege al Comisiunii centrale apare astfel, pînă la urmă, ca rezultatul unei hotărîri nesusținute de o majoritate importantă, fără temeinică pregătire, necorespunzătoare în toate felurile nădejdilor ce se puseseră într-însul. Contextul reproduce deci dezvoltarea gîndirii logice pînă la punctul în care se impune concluzia urmărită: necesitatea de a reveni asupra hotărîrii Comisiunii centrale. Astfel de contexte legate apar nu numai în operele oratorilor politici sau judiciari, dar și în expunerile științifice. Ele manifestă o atitudine logică în vorbitorii sau scriitorii care le folosesc.

Nu totdeauna scriitorii adoptă aceeași atitudine față de obiectul comunicării lor și, mai ales, nu o manifestă totdeauna cu aceleași mijloace. Apar atunci alte tipuri de contexte legate. Unul dintre acestea este obținut prin procedeul desemnat, în vechile tratate de retorică, cu termenul de *anafora:* coordonarea obținută prin repetarea aceluiași cuvînt sau a aceleiași legături de cuvinte la începutul unor fraze succesive. Dăm, în această privință, un exemplu din T. Arghezi, *Cuibul rîndunicii* (în vol. *Poarta neagră*, f.a., p. 229 urm.):

> *Cînd omul va îngrămădi atîta știință încît să nu-i mai rămîie inteligenții lui nici un mister, cum va mai primi el să trăiască, să se supuie și să aștepte desfășurarea și finalul unei vieți de mai înainte cunoscute?*
>
> *Omul are norocul că găsește la fiecare veac drumul și după ce a dat în direcția unei singure erori toată cultura pe care inteligența lui putea să o producă, adoptă cu ușurință alta, croiește un drum nou, după o descoperire, sau se întoarce la altul, părăsit de mult, cu alte speranțe. Omul are norocul că poate greși cît mai des fără părere de rău, cu neadormitul vis de o perfecțiune actuală și viitoare. Omul are norocul că se distrează... că muncește mai mult decît cercetează și că moare în definitiv la timp, aducînd cîte foarte puține firimituri, într-o mie de ani, din marele necunoscut.*

Deși contextul acesta este alcătuit în împrejurări și cu un rost atît de felurit de acel care a dat naștere textului spicuit mai sus din Kogălniceanu, el păstrează

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

totuși un anumit caracter retoric. Contextul cules din scrierile în proză ale lui T. Arghezi este articulat dintr-o *întrebare* și un *răspuns*, dintr-o întrebare pe care autorul și-o pune și din răspunsul pe care și-l dă. Este deci reproducerea unui moment dintr-o dezbatere intimă, fragmentul unui soliloc. Autorul își pune întrebarea: *Cum va mai primi el* [omul] *să trăiască?* Răspunsul arată care sînt, după părerea autorului, motivele omului de a trăi. Partea finală a contextului are deci caracterul unei enumerări acumulative, în care fiecare element al enumerării este introdus prin legătura anaforică: *Omul are norocul.* Dar și enumerarea acumulativă și anafora sînt procedee retorice. Autorul nu urmărește să producă în cititorul său o convingere, prin gruparea unor argumente logice, ci s-o impună printr-o metodă retorică de intensificare, adică pe calea acumulării și a repetiției. Legătura dintre feluritele momente ale gîndirii sale nu se mai face prin exprimarea raporturilor logice (conclusive, adversative etc.), ci prin repetarea anaforică a aceleiași asociații de cuvinte. Avem deci de-a face cu un alt procedeu de legare a unui context, corespunzător unei alte atitudini scriitoricești.

Este o caracteristică incontestabilă a anumitor opere, indicarea cît mai discretă a legăturilor unui context, simțite desigur ca prea greoaie în formele lor conjuncționale. La unii scriitori, legăturile se fac prin adverbe, cum este posibil mai ales în proza narativă, ca în următorul context din M. Sadoveanu: *Răzbunarea lui Nour* (*Opere*, 1, 1954, p. 9):

> *Stăpînea în Moldova Bogdan Încrucișatul, care moștenise de la tatăl său — după cum spun bătrînii — vitejia la război și credința în biserică.. Țara, înălțată și întinsă sub Ștefan cel Mare, stătea încă tare. Războinicii albiți în furtunile bătăliilor își odihneau ciolanele trudite și priveau cum popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoșesc, ducînd foc și sabie la dușman.*
>
> *Pe atunci dușmanul neîmblînzit era Leahul. Bogdan-vodă, plecînd în pețit în Polonia, ceruse o prințesă de la curte, să-i fie doamnă. La început purtat cu făgăduințe, apoi respins, pregătirile de nuntă se preschimbară în pregătiri de război: paloșul și focul intrară în țara vrăjmașă.*
>
> *Atunci, între cele două țări, nu mai fu hotar. Sîngele curse șiroaie și în pămînt străin, și pe pămîntul Moldovei...*

Pasajul apare la începutul unei povestiri, cînd scriitorul stabilește cadrul lui temporal. După prima frază care fixează, în chip cu totul general, momentul, povestitorul înmulțește notele datării, legîndu-le de prima frază prin adverbe sau locuțiuni adverbiale temporale: *încă* (în sens temporal), *pe atunci*, *atunci*. Formele adverbiale *la început*, *apoi* leagă fraza în care apar cu aceea care o precede. Legăturile acestui context se fac deci numai prin astfel de mijloace. Este un exemplu de context legat prin expresia relațiilor de timp, normal într-o povestire, adică într-o compunere în care faptele urmează a fi înfățișate în succesiunea și simultaneitatea lor. Povestitorul nu-și propune să argumenteze și să con-

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

vingă, de aceea se poate restrînge la indicarea singurelor relații temporale pentru a închega contextul său.

Elementele de legătură sînt încă mai puține într-un text din Odobescu, dar de data aceasta este vorba de o descriere. Iată acest text *(Pseudo-Kinegheticos, Opere*, ESPLA, vol. II, p. 152):

> *A fost fără îndoială un vînător inspirat și a știut să mînuiască bine arcul și săgețile artistul subt a cărui daltă s-a mlădiat statua Dianei de la Luvru, acea mîndră și sprintenă fecioară de marmură, care s-avîntă, ageră și ușoară, sub creturile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale și larg despicată la umeri. O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i, cu perii sumeși la ceafă în corimb, și pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mînie. Peplul îi înfășoară, ca un brîu, talia zveltă și cutele veșmîntului ascund sînu-i fecioresc; dar brațele-i goale, unul se încovoaie în sus ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; cellalt se reazimă pe creștetul cornut al ciutei. Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiță să calce așa iute pămîntul sub crepidele-i împletite pe picior ca opincele plăieșilor noștri? Pe cine amenință ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trămite ea oare în cîmpii etolici ai Calidonului pe mistrețul uriaș care va muri înjunghiat de mîna regescului vînător Meleagru?... Cugetul ei e o divină taină.*

Descrierea de mai sus este întregită din fraze care se referă la același obiect: Diana de la Luvru. Scriitorul pare a avea tot timpul sub ochi obiectul descrierii, în legătură cu care înmulțește observațiile și reflecțiile lui. Deși numele monumentului descris nu mai apare începînd cu a doua frază, scriitorul exprimă referirea la el prin forma neaccentuată a pronumelui în dativ *-i (în capu-i, fruntea-i, sînu-i, brațele-i)*. Tactul scriitoricesc îi arată lui Odobescu că, la un moment dat, trebuie să împrospăteze amintirea obiectului descrierii sale. Procedează atunci la o nouă indicare a obiectului: *zeița* (= Diana de la Luvru), la care vor continua să se refere pronumele folosite, în forme accentuate *(ea, ei)* sau neaccentuate *(-i)*. Odobescu făcea parte din rîndul scriitorilor cărora disciplina clasică a stilului le impune exprimarea unei idei complete în fiecare unitate sintactică a contextului lor. În adevăr, dacă analizăm pasajul de mai sus, întîlnim în fiecare din frazele care îl compun cîte un tablou relativ complet: al statuii în general, al mișcării ei, al veșmintelor, al atitudinii ei. Bogatele perioade arborescente, care alcătuiesc una din caracteristicile cele mai izbitoare ale stilului lui Odobescu, au apărut din nevoia de a exprima în fiecare unitate sintactică cîte o idee întreagă: o nevoie pe care el o împărtășea cu mulți dintre scriitorii clasici. Totuși, Odobescu nu procedează prin notarea unor trăsături succesive, fără preocuparea de a stabili legătura acestora. Scriitorul este conștient că, prin descrierea sa, el trebuie să obțină imaginea unui întreg simultan. Între diferitele trăsături notate, el înmulțește deci expresia legăturilor. Și de unde un scriitor mai nou ar fi renunțat poate la ele, ușurînd textul său de o sarcină nu întru

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

totul necesară, Odobescu nu pregetă să exprime relațiile dintre feluritele lui unități sintactice, dînd descrierii sale însușirea unui context legat.

Am amintit mai sus substituția unui nume prin altul: *Diana de la Luvru* prin *zeița*. Substituția numelui este un alt procedeu de legătură a contextului. Îl semnalez, din multele locuri în care poate fi întîmpinat, la M. Sadoveanu *(ibid.*, p. 10), unde *boierul Pavel Nour* este substituit de două ori, o dată prin *bătrînul*, altă dată prin *omul acesta: În vremea aceea, boierul Pavel Nour, fost hatman al lui Ștefan-vodă, retras în cuibul lui, aproape de hotar, se trezi împresurat de cetele leșilor. Bătrînul, în calea focului, rămăsese neclintit; numai își ceruse de la vodă feciorul: cu el, se simțea în stare să ție piept oricui. ... Omul acesta fusese în tinerețe uragan nedomolit. Acuma, deși bătrîn și nins, în trupu-i drept și falnic ardea un suflet de flacără* etc. Deși Sadoveanu leagă și el, deseori, prin referire pronominală *(trupu-i drept)*, nu abuzează totuși de acest mijloc, a cărui insistentă folosire dă o anumită monotonie stilului lui Odobescu. Scriitorul găsește în substituția numelui un procedeu de legare a contextului, fără sacrificiul varietății lui.

Interesant este de observat tendința unor scriitori de a elimina legăturile contextului, unitatea acestuia stabilindu-se în mintea cititorului fără ajutorul vreunei sintagme. În *Țara de dincolo de negură (Opere*, II, B.p.t., p. 67), G. Topîrceanu scrie: *Au venit gîștele! Vestea cea mare ne-a umplut de neastîmpăr, pe tovarășul meu și pe mine, fiindcă amîndoi avem pasiunea vînatului de baltă. În fiecare an la începutul primăverii o viață nouă și zgomotoasă se abate prin stuhurile bălților mari dinspre Ungheni. Un norod nenumărat de gîște și gîlițe, sosite în lungi stoluri migratoare din ținuturi necunoscute... pun stăpînire o dată cu dezghețul pe toată revărsarea apelor și împărăția trestiilor dintre zăvoaiele Prutului și matca cea înșelătoare a Jijiei. Sus, pe culmea dealului din față, castelul prințului Sturza, alb și ireal ca palatul lui Papură-vodă, pare un miraj proiectat în văzduh de lumina apelor...* Pe culmea dealului din fața cui? Scriitorul nu dă complinirea așteptată, dar cititorul înțelege că este vorba de *culmea dealului* din fața peisajului descris mai înainte: *împărăția trestiilor dintre zăvoaiele Prutului și matca cea înșelătoare a Jijiei.* Aceeași situație găsim în contextul *(ibid.*, p. 71): *Nici tovarășul meu așadar nu-i om ca ceilalți oameni. Pe lîngă însușirile vînătorești care-l deosebesc de muritorul comun, natura a pus în firea și-n făptura lui multe ciudățenii și contraste. Mare la trup, te-ai aștepta să fie din această pricină greoi și stîngaci în mișcări. Dar nimeni nu îndură mai ușor truda unei zile de vînătoare. Iar cînd un iepure sau o prepeliță îi sare la distanță potrivită, pușca parcă face parte din trupul lui; nici nu-ți vine să crezi cu ce vioiciune năprasnică o duce la umăr și, ca un Jupiter în miniatură, trăsnește lighioana măruntă din fugă. Simțurile lui sînt tot atît de agere.* Tot atît de agere ca cine? Se înțelege că *tot atît de agere* ca mișcările descrise mai înainte. Complinirea regăsită nu corespunde vreunui cuvînt anumit sau vreunei legături anumite de cuvinte a contextului, ci unei reprezentări globale sugerate de text. Complinirea regăsită poate cores-

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

punde însă uneori, dacă nu unui cuvînt anumit, unei fraze întregi. Așa se întîmplă cînd Topîrceanu scrie *(ibid.*, p. 69): *Rostul vînatului de baltă cere ca în fiecare luntre să nu ia loc decît un singur vînător, cu luntrașul lui. Dacă stau doi pușcași într-o luntre, se încurcă unul pe altul și nu fac nici o ispravă. Barnea, care cunoștea bine această rînduială, se leagă că ne va găsi el încă un luntraș priceput...* În contextul de față, *această rînduială* nu substituie vreo expresie particulară, ci situația descrisă mai înainte, într-o frază întreagă: *Rostul vînatului de baltă cere ca în fiecare luntre să nu ia loc decît un singur vînător, cu luntrașul lui.* Analiza contextelor lui Topîrceanu pune deci în lumină procedeul nou al eliminării complinirilor, prin care legătura contextelor tinde să se desfacă. Acest nou procedeu, într-o bucată de proză descriptivă, manifestă atitudinea unui scriitor care transcrie impresiile sale fără preocuparea mereu trează de a introduce expresia lor într-o structură logic-gramaticală riguroasă. Avem în fața noastră un scriitor care nu urmărește decît să nareze și să zugrăvească. Această situație creează particularități sintactice ale contextului cu repercusiuni stilistice evidente.

Pînă a ajunge la formele nelegate ale contextului, o etapă intermediară o constituie acele contexte în care legătura se face numai prin repetarea aceluiași fel al frazelor după înțeles, de pildă al frazelor interogative sau exclamative. Citim în Odobescu, *Pseudo-Kinegheticos (ibid.*, p. 148): *Pentru ce să nu combatem erorile răspîndite în public de reaua-credință sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vînătorie, să nu hotărîm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetași ai sfîntului Hubert la ce punt al orizontelui vînătoresc sfințește soarele putinței și începe să licurească fofengherul îndoielnic al fantasticelor plăsmuiri? La ce mintea și gura să nu fie drepte, tocmai la aceia cari cu ochiul și cu mîna nu pot să dea greș?* Nici un element sintactic nu leagă aceste felurite fraze între ele în afară de categoria lor unitară, în afară de faptul că toate sînt deopotrivă fraze interogative. Contextul, cu coloratură umoristică, vrea să întemeieze nevoia de a limita renumita pornire spre lăudăroșenie a vînătorilor și o face printr-o serie de întrebări retorice, adică de întrebări care impun răspunsul, de data aceasta afirmativ. Felul frazelor după înțeles este aici singurul element sintactic de legătură al contextului.

Contextul poate fi cu totul dezlegat în descripții, unde unitatea tabloului se poate închega din singura juxtapunere a frazelor, fără nici un element sintactic de legătură, așa cum putem întîlni de pildă la Em. Gîrleanu, *Din lumea celor care nu cuvîntă (Opere alese*, B.p.t., p. 226): *În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliți. În fața iconostasului clipocește candela. Pe masa din mijloc, stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo și-ncoace* etc. Nu totdeauna descrierile manifestă caracterul unei astfel de juxtapuneri. Odobescu zugrăvește peisajele sale, utilizînd numeroase elemente de legătură, ca

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

în *Pseudo-Kinegheticos*, din care citez încă o dată *(ibid.*, p. 129): *De cu zorile, atunci cînd roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea* [căruța] *s-a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiașului mărunt, căruia-i duce acum dorul Bărăganul întreg, și tocmai cînd soarele e d-asupra amiazului, ea sosește la locul de întîlnire al vînătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră strîmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești cîte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vînătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decît umbra căruței sale. Dar ce vesele sînt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc cîte izbînzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfîrșit s-a făcut nevăzută în zboru-i prelungit.* Mulțimea termenilor sintagmatici: *mai adesea, iar, în orice alt loc, dar, mai ales, în sfîrșit*, arată că absența lor în descrierea lui Gîrleanu corespunde unui alt stil, unui anumit impresionism, care, în epoca în care scriitorul își compunea schițele sale, se afirma în pictură. După cum, în tehnica acestui curent, rigoarea compoziției, elementul logic, schema geometrică a grupării figurilor devin mai puțin evidente, tot astfel într-un context ca acel al lui Gîrleanu, expresia logică a legăturilor dispare, scriitorul mulțumindu-se să noteze impresiile sale, în ordinea în care i-au putut apărea.

Contextele dezlegate sînt mai ales folosite în expunerea lirică. Unitățile sintactice se pot urma aici, integrînd ceea ce se numește o *atmosferă*, dar fără preocuparea de a stabili relațiile dintre ele. Totuși, nu trebuie să ne grăbim a recunoaște un context nelegat pretutindeni unde constatăm absența expresiilor sintagmatice. Se poate întîmpla ca aceste legături să existe de fapt, lipsind numai expresia lor sau fiind înlocuită prin intonație. Așa e cazul, de pildă, în *Noaptea de mai* de Șt. O. Iosif:

Plăsmuiri de basme
M-au împresurat?
Aripi de fantasme
Poate-au scuturat
Aur peste ele?
Cine dete oare
Strai de sărbătoare
Gîndurilor mele?

Stau încremenit —
Parcă niciodată
N-am mai pomenit
Noapte-așa-nstelată...

Strofele acestea reprezintă un fals context nelegat, pentru că între diferitele lui unități sintactice există de fapt legături, pe care ne este ușor să le așezăm la locul lor, transformînd parataxa într-o hipotaxă. A doua frază a contextului citat poate deveni subordonata cauzală a celei dintîi, dacă, dirijîndu-ne după înțelesul succesiunii lor, introducem un *deoarece* între ele. Între a doua și a

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

treia frază, ca și între a patra și a cincea, se poate introduce de asemenea un *deoarece* sau un *căci*. Șt. O. Iosif aparține unui moment din dezvoltarea artei literare în care era încă vie preocuparea de a compune, adică de a da o ordine logică expunerii, astfel încît între frazele sale pot fi regăsite elementele de legătură sintactică, chiar dacă acestea nu sînt exprimate. Interesant este de constatat faptul că, pentru a afla un context liric cu totul nelegat, trebuie să urcăm în timp pînă la Eminescu, în care putem afla în această privință un exemplu celebru: *Stelele-n cer:*

Stelele-n cer
Deasupra mărilor,
Ard depărtărilor,
Pînă ce pier.

După un semn,
Clătind catargele,
Tremură largele
Vase de lemn:

Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți.

Stoli de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori.

Frazele cuprinse în aceste strofe și în altele următoare nu sînt legate prin nici un element sintactic și nici nu putem introduce un astfel de element de legătură între ele. Din punct de vedere stilistic, ele posedă totuși o convergență și strofa care ne spune, în continuarea poeziei:

Floare de crîng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec și se stîng

ne face să înțelegem că toate imaginile exprimate în frazele anterioare ale contextului nu erau decît « exemple », menite să sprijine această concluzie lirică.

Problema lipsei elementelor sintactice de legătură în anumite contexte a fost de mult pusă. În vechile tratate de retorică și poetică un astfel de context nelegat lua numele de *asyndeton*. Stilistica modernă a văzut în asindetism o caracteristică a stilului liric. Se poate reconstitui, grupînd mărturii mai vechi sau mai noi, un interesant capitol din istoria stilisticii în legătură cu această problemă. Încă de pe la mijlocul veacului trecut, esteticianul Fr. Th. Vischer, un elev al lui Hegel, scria în « Estetica » sa (« Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen », 1846, VI, ed. II, 1923, p. 211): « Stilul liric, spre deosebire de cel epic, urmărește a-l face pe cititor mai mult să ghicească decît să-i exprime ceva cu claritate... și de aceea el nu se dezvoltă cu o liniște egală, ci progresează cu rapiditate și într-un chip întrerupt. Compoziția nu leagă reprezentările după ordinea lor obiectivă, ci preferă salturile, obținînd legătura acelor reprezentări prin unitatea subiectivă a sentimentului ». Aceeași observație, făcută însă în termeni lingvistici și cu sporul de precizare adus totdeauna de tratarea lingvistică

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)

a problemelor literare, apare la unii cercetători moderni, de pildă la E. Elster, « Prinzipien der Literaturwissenschaft », II Bd., Stilistik, 1911, p. 263: « Preferința unui scriitor sau a unui poet pentru unul sau altul dintre felurile parataxei conjunctive are mare importanță stilistică: conjuncțiile spațiale și temporale sînt mai puțin abstracte decît cele logice și, printre acestea, trebuie făcută deosebirea între conjuncțiile adversative *(dar, totuși, numai)* și conjuncțiile care exprimă cauza, finalitatea sau concesiunea; acestea din urmă sînt cele mai abstracte și de aceea ele nu sînt la locul lor în poezie ». E. Ermatinger, « Das dichterische Kunstwerk », 1923, p. 317, afirmă la rîndu-i că forma sintactică proprie poeziei lirice este « coordonarea, nu subordonarea », dar admite și unele forme ale subordonării, ca acele obținute prin adverbe de timp și loc. E. Staiger, « Grundbegriffe der Poetik », 1946, p. 38-39, observă de asemenea: « Limba în genul liric pare să renunțe la ceea ce a cîștigat în direcția clarității logice prin trecerea de la parataxă la hipotaxă, de la adverbe la conjuncții, de la conjuncțiile temporale la cele cauzale ». Nu este totuși sigur că expresia legăturilor logice ale contextului este o particularitate a stilului liric, deoarece procedee asemănătoare am întîmpinat și în proza descriptivă. De asemenea nu este totdeauna adevărat că lirica renunță la expresia legăturilor logice. Eminescu scrie: « *S-a dus amorul, un amic Supus amîndurora, Deci cînturilor mele zic Adio, tuturora* și *Cu ochii sării cei de-ntîi Eu n-o voi mai privi-o... De-aceea-n urma mea rămîi — Adio!* »

Cercetările relative la structura contextelor a fost în genere neglijată. Ele se impun totuși. De curînd doi cercetători sovietici, Finkel și Bajenov, în lucrarea « Limba rusă literară contemporană », au făcut să culmineze capitolul consacrat sintaxei, prin considerații asupra sintaxei contextelor. « Necesitatea lărgirii limitelor sintaxei, scrie Finkel și Bajenov, în sensul studierii legăturilor formale și semantice dintre propoziții complete sau dintre grupele lor, este cu totul evidentă și imposibil a fi negată ». Cei doi autori au arătat apoi că procedeele de organizare a contextelor au și valoare stilistică. În contribuția de față am încercat să stabilesc o serie de procedee a contextelor legate (legăturile conjuncționale, anaforice, prin adverbe și pronume, prin substituția substantivului, prin repetarea frazelor interogative) și a contextelor în desfacere sau nelegate (prin eliminarea complinirilor, prin juxtapunere, prin raporturi neexprimate, pînă la asindetismul total), caracterizîndu-le pe toate din punctul de vedere stilistic. Cîmpul de cercetări care se deschide astfel în fața noastră merită să fie parcurs și adîncit în toate direcțiile.

BDD-A10317 © 1956 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:55:55 UTC)